

ACC. NR. 2353

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: SMÅLAND

Upptecknat av: Otte Lierander

Härad: ALLBO

Adress: _____

Socken: MISTELÅS

Berättat av: I. Johansson

Uppteckningsår: 1929

Född år _____ i Mistelås

Uppteckningen rör

REG. s. 97-99

Skriv endast på denna sida!

99 Sid

Landskap: Småland Socken: Mistelås
Fullständigt namn: Torgrid Naja Johansson
Född den _____ år 1851 på Stora Sandvik
i Mistelås socken, Småland (gård eller by)

Yrke: _____ Bisyssla: _____
Bosatt å följande platser: Stora Sandvik, Mistelås sn. Småland 1851-1882.
Ljulsult, Mistelås sn. Småland 1882-1929.
(socken, landskap, tid)

Bor nu Ljulsult, Mistelås.
(gård eller by jämte postadress)

Faderns namn: _____ född _____

Moderns namn: _____ född _____

Sedan huru länge är släkten känd: a) fädernet? _____ b) modernet? _____

Närmare upplysningar om släkten: Fadern var "godsare" under
Tagels herrgård, Mistelås sn.
(t. ex. inflyttning, yrken m. m.)

Sagesmannens barndom: Vistades i hemmet tills han gift sig 1872
(el. upptecknarens) Gick i skola i Mistelås socken (sysselsättning, syskon)
skolgång Skolgången i Mistelås s.n. för c:a 10 år sedan. D.Y.

Läsning:

(böcker, tidningar m. m.)

Resor:

Har aldrig förestagit några längre resor.
Har sagesmannen sina hägkomster efter vissa personer? Vilka? *Efter sina*
(el. upptecknaren) *föräldrar delvis*

Deltagande i föreningslivet:

Förtroendeuppdrag:

Övriga upplysningar:

Sagesmannen hade ett mycket
gott minne och har varit rädd för att säga
något, som han ej tydligen minns.

Död den

(år och dag)

Ant. av

Dessa uppgifter ha insänts av:

Olle Levander
(namn och fullständig adress)
Trädgårdsgatan 2, Skutumpahallen

år *1929*

*Sm.
Kistulor*

~1~

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

Nyds Olle Kevander

Sommaren 1929

Bar. Pava Jansson

Febr 1851. Kistulor

A.C

Jättekast.

I Kopparhult ligger två stora
stenblock alldeles lösa på marken. Om dem berättar man,
att en jätte kastat dem från Klövan till Kopparhult.
Men Klövan ligger väl en mil därifrån, så det kan väl
inte vara sanning?

Jättekast.

- α -

A. e

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Spånakäringen på stenen i Sjuhults Norregårds hage.

I en hage, tillhörig Sjuhults Norregård, brukade förr i världen en trollkäring sitta och spinna julaftons kväll, skära torsdag och att par märkesdagar till, som jag nu har glömt. Men aldrig annars. Farfar och farmor hörde henne många gånger ända upp till gården, som ligger ett gott stycke därifrån, men de brydde sig aldrig om att gå dit och titta, ty de ville inte ha med trolltyg att göra. Men en gång, som hette Niklås, som var en smula trollkunnig och kunde läsa bort sjukdomar, brukade gå ner och titta på henne. Framtill såg hon ut som ett fint fruntimmer, sa han, med ett vitt kläde illa påsatt ömhuvudet. I knäet hade hon som en gammal "birkekast" (björkkvast). Men baktill var hon otäck och leer som ett upprutet träd. Hon satt alltid på en stor sten, som än idag ligger nere i hagen. Det var förresten många, som hörde henne spinna på de bestämda kvällarna. De kallade henne för spånakäringen och att de hörde henne är så *san*, för gamle farfar ljög inte.

2359

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

H. J.

När bäckahästen ville bjuda barnen på ridtur.

När jag var barn, berättade mina föräldrar, att det en gång hade varit några barn och lekt vid Blommagården mellan lagårn och stranden. Plötsligt visade sig ett djur för dem. Det liknade en häst, kunde tala och sa till barnen, att de skulle sitta upp, så skulle de få rida. Det tyckte barnen var roligt och alla kravlade sig upp utom den minste, som var så liten, att han inte räckte opp. "Ja näcker inte!" sa han, för han kunde inte tala rent, men i detsamma näcken, ty det var ingen annan än han, hörde sitt namn nämnas, var det iväg utåt sjön. Ett par av barnen rämlade av, och för dem gick det bra, men ett par drunknade.

2253

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Ormar.

Det händer allt, att man kan få se egen-
domliga ormar. För en 15,20 år se'n kom min gubbe in en
middag och sa: "I dag har jag sett något, som jag aldrig
har sett förr.!" När jag frågade, vad det var, sa han, att
han sett en lång vit orm, som glänst så vackert. Jag gyck-
lade med honom och menade, att den skulle han tagit, men då
svarade han, att hade han noga aktat sig för.

För många år sen talade de om, att det vid
Knektatorpet fanns en orm, stor som en karl. Det var många
som hade sett den, och alla hade blivit vettförskrämda. Men
om det var nå'n sanning, vet inte jag, ty jag såg den aldrig.

Ormar.

Im. Uppf. Olle Levander 1929 - 5 -
Mistulas. Ker. Kajsa Johansson 2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

A. L.

Maran.

Somliga mena, att maran är vanliga människor, men hur det är med den saken, vet jag inte. Vi hade emellertid en ko hemma i lagårn, och hon var genomsvett var enda morgon. Om man tog och strök med handen över pälsen på henne, kunde en få handen full med svett. Man menade, att det var maran som red henne. Till skydd mot maran hängde då far upp "markvastar", sådana där nystan av hopflätade grenar, som bruka växa i björkar. Somliga använde även stål, skäror, yxor o.dyl.

Maran.

2353

Våd. En gång var det en karl, som skulle Våd:dödsvarsel.
ut i skogen och hugga ved. På vägen dit måste han gå
över en bro, som ledde över en å. Just när han var på
bron, hörde han en röst, som sa: "Tiden och stunden är
kommen, men karlen är ännu inte kommen!". I detsamma
såg han en man, som han väl kände, komma ridande mot
bron. Just när mannen hunnit mitt på densamma, gjorde
hästen ett snedsprång och ramlade med ryttaren ned i
vattnet, där båda drunknade.

- 7 -

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Bid.

Byggnadsvarsel.

När grundvalen till ett hus var lagd, skulle man gå ut kl. 12 på natten och lyssna, om något hördes. Om det då bultade och slog, var det tomten som var i arbete, och då var man säker på, att det skulle bli trivsamt på det nya stället. Men om det var alldeles tyst, blev det inte så lyckligt.

Byggnadsvarsel.

- 8 -

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

B:e
(B:6)

Våd. (Ljus och nödrop på sjön Rymmen)

Våd.

I min barndom hände det ofta, att det på julaftonen sågs ljus och hördes nödrop från sjön, och då var det i allmänhet någon som dränkte sig under året. Det har då inträffat 7 eller 8 gånger, som jag kan erinra mig. Jag minns särskilt en gång. Mina föräldrar bodde då i Sandvik. Det var ett ungt par som tillsammans med flickans mor hade varit hos Stina i Karshult för att få veta, om det skulle bli giftermål av. Det var vanligt på den tiden, att man rådfrågade Stina i Karshult om slikt. Sedan skulle de över sjön, men dessförinnan var de inne hos oss och hälsade på. Far ville, att de skulle stanna över natten, för det var strax före jul, kallt och ruskigt och stormade bra. "Hade jag inte så bra roddkarl skulle jag stanna," sa gumman, "men nu tro jag inte det är farligt." De for, men när det hade varit en stund, tyckte mor, att det var, såsom en kråksvärm flugit över taket. "Petter, vi måste ge oss ut," sa mor, bestämt håller de på att drunkna. Nu hörde de också tydliga nödrop från sjön, men såg intet. Dagen därpå hade liken efter de båda kvinnorna flutit i land, men karl~~en~~ fann man först på våren.

- 9 -

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

B:h

2353

En gång, när jag var liten, var jag med min bror Anders ute och åkte. Plötsligt stannade hästen och det var stopp att få honom längre. Men far hade lärt Anders, hur han skulle göra. Han steg av vagnen, löste munbetslet och spottade tre gånger genom det. Sedan skyndade han sig att lägga på det, ty annars kunde han fått en oppsittare. Det hjälpte också och hästen sprang se'n snällt hela vägen. Anders trodde, att hästen hade sett något, som vi ej lagt märke till.

- 10 -

B. i

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

Kristallskådning.

Anna på Enet var också en smula spådomskunnig. Det var många som besökte henne för att få veta, vem deras tillkommande skulle bli. Hon använde två glas vatten och i dem fick man titta tills man såg sin tillkommandes bild i dem. För besväret brukade hon ta en krona.

Kristallskådning.

- // -

Br

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Spådomskonst.

Min bror var fjärdingsman och skulle en gång föra en tjuv, som de kallade Pelle-here, till fängelset i Växjö. Hur det nu kom sej, lyckades han komma undan, så man fick ge sig ut att söka efter honom. Min mor blev orolig, ty hon trodde, att hennes son skulle få obehag av det, och då hon mötte en gumma, som ansågs kunna spå, frågade hon henne, hur hon trodde det skulle gå. "Jag kan inte säja nå't idag," sa gumman, "men nästa vecka kommer jag till dej, och då ska du få veta't." Hon kom också och talade om, att tjuven komme att fångas och allt skulle gå väl för bror min. Några dagar senare skedde det som hon sagt.

Spådomskonst.

En gång när far var borta och körde och mor var ensam hemma, kom det en strykarekonå och bad, att hon skulle få lite ull. "Jag vet inte," sa mor, jag har just inte så mycket kvar," "Du har en halv mark, och det har du lagt ner i kistan för att ha till stumpefötter åt karlen din", sa käringen. Så var det också, och mor vågade inte annat än ge henne. Då sa käringen: "Du gav mej så lite ull, så nu får du ge mej lite fläsk också. Du har sparat ett halvt pund för att ha det till slätterfolket när I ska slå Herrängen!" Mor vågade inte heller denna gången annat än ge henne. "Och nu ska jag säga dej en sak, sa käringen, "din karl är borta och skjutsar och kommer inte hem förrän tre dagar senare än beräknat var. Men han köper mat åt både sej och hästen." Så skedde även. Medan hon så var där, kom det in en kvinna för att hämta mjölk. "Det är inget äkta barn du har", sa käringen till henne, fast barnet ej var med. Nej, det måste hon då erkänna att det inte var.

Käringen, som kunde se i det fördolda.

- 13 -

C:le

2353

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

Hur Stina i Karshult fick sin vishet.

Som liten flicka gick Stina i Karshult en gång och plockade bär i skogen. Då blev hon sömnig och lade sig ner på marken, men för att kreaturen inte skulle äta upp hennes bär, under det hon låg och sov, satte hon bärkorgen på bröstet. När hon vaknade, såg hon en vit orm ligga bland bären men hastigt rinna bort, när hon satte sig upp. Stina åt sedan upp bären och tack vare dem fick hon sin stora kunskap om allting.

Hur Stina i
Karshult fick
sin vishet.

Småland
Albo hd
Mistelas
myt 1929

myt. as Olle Levauder
-14- Per. as H. Johanson t. 3
2353 LUNDS UNIVERSITETS Mistelas
FOLKMINNESARKIV

Barn med övernaturliga egenskaper.

Söndagsbarn och torsdagsbarn kunde se en hel del övernaturligt, som inte vanliga människor kunde se.

En del barn föddes med "segelhud", som satt som en liten mössa omkring huvudet på dem. Den skulle torkas och kunde sen vara verksam mot mycket. Bl.a. kunde sådana personer tvinga elden. Min gubbe var född med "segelhud", och det hade han nytta av. En gång höll han på att bränna mosse, då elden spred sig vida omkring. Då sprang han runt omkring det brinnande område och elden förmådde inte gå över, där han hade gått fram.

Barn med övernaturliga egenskaper.

Segehuva

- 15 -

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

Die
(A:6)

När Crusander drev ut skam ur sin kammare.

Det var en gång en präst i Gällaryd, vid namn Crusander, och om honom berättade man, att Skambrukade komma in och disputerade med honom om nätterna. Men då tog Crusander och stängde till väl om sig, och sen sa han till den onde: "Lika stor som du är, lika liten ska du bli." och därmed gjorde han ett hål i fönsterblyet och drev ut honom genom det.

2353

Skolgången i Mistelås socken för cirka 70 år sedan.

Det året jag började skolan - jag var då 7 eller 8 år - var det första året man hade småskola. Mistelås socken var då uppdelad i 5 skolrotar, nämligen Sjuhults rote, Tagels rote, Agnaryds rote, Kexås rote och Södra roten eller Villarp och Korsmon. Organisten Anders Lundén var skollärare och hade skola 9 veckor om året i varje rote. Varje bonde inom roten fick efter en viss ordning bestå lokal, olika efter råd och lägenhet. I Gäddvik var vi på vinden, i Lilla Sandvik på logen, i Kopparhult i kammaren och i Christiansmo inne i stugan. Skolbänkarna var gemensamma för hela socknen och skulle hämtas till ort och ställe av den bonde, hos vilken skolan skulle hållas. Det var långa bänkar, där en 7,8 stycken kunde sitta; och försedda med bord.

Organisten Lundén bodde i sin lilla stuga vid Agnarydssjön och kom varje morgon kl. 9 till den plats, där skola skulle hållas, och då bar han alltid med sig sin matsäck inknuten i en röd näsduk. Då skulle alla barnen vara samlade. Varje dag börjades med en andaktsstund, då Lundén efter inledningsorden: "I Guds Fadrens, Sonens och den Helige Andes namn" läste bönerna "Jag tackar dig Gud", "Nåderike Gud

-17-

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

och Fader, som skapat mig till ditt barn", "Fader vår" och "Välsignelsen", varpå vi sjöng psalmverserna: "Min gärning nådigt skåda" och "Välsigna Gud och skydda".

Därefter började lektionen och höll på till klockan 12, men en gång i timman brukade Lundén klappa i händerna, då alla, som behövde, fick gå ut. Barnen var delade i tre olika läxlag:

- 1) nybörjare eller Abcd-are
- 2) de, som kunde stava
- 3) de, som kunde läsa rent.

Under det läraren hörde upp läxan, fick någon av de äldre barnen hjälpa småttingarna att stava. Före frukost förekom innanläsning ur bibeln, förhör i katekesen och bibliska historien samt sång. Sällan fick vi sjunga några sånger utan vanligen nummer, börjande på ett, som var lägsta tonen, och så upp till tolv eller femton och tillbaka igen. (Förmodligen åsyftas c-durskalan. Upptecknarens anm.). Mellan kl. 12 - 1 hade vi middagsrast, då vi åt vår medhavda matsäck, bestående av bröd, smör och ost. Efter middag fick vi räkna och skriva på griffeltavla och läsa i en bok, som kallades naturlära. Katekes och biblisk historia fick vi själva hålla oss med, men bibel och naturlära bestod skolan, och de skulle alltid ligga framme på lärarens bord. Dessutom hade Lundén med sig stora tabeller av grått papper med stora och lilla abcd samt räkneta-bellen, och dem hängde han upp på väggarna.

När läsningen pågått 9 veckor i en rote, hölls avslutning, då prästen var närvarande varefter skolan flyttades till en annan rote. På så sätt fick Lundén hålla skola nästan hela året om. I lön fick han lite säd och ved samt en mindre summa pengar.

När jag var en 12, 15 år förlades skolan till sockenstugan, dit alla socknens barn fick gå, pojkar varannan dag och flickor varannan med undantag av lördagen, då organisten hade fritt.

-19-

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

6:e

Jordälven.

"Jorälven" var en stark vattenström, som gick under jorden och som man fruktade skulle brusa upp och dränka både människor och djur. På ställen, där marken "Skungar", är det inte långt till den, menade man. Nere i Kyrkerud skulle jorälven ha kommit lös, så man fick stoppa till med dunbolstrar.

Jordälven.

-20-

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

E:d

2353

Vilsegång.

Gick man vilse, ansågs det vara bra
att vränga tröjan.

Vilsegång.

Min bror Johannes körde vilse på Rymmen en gång mellan Fälla bod och Sandvika udde. Han höll på och körde över isen fram och tillbaka halva natten. När han äntligen kom hem; talade han om, att det var något som förvillat honom. Det hade varit, som om tuppar hade hoppat på stränderna, var han skulle köra i land. "Här kan jag inte va hemma!" hade han tänkt, och så hade han blivit körande fram och tillbaka många timmar. Slutligen lät han hästen gå som han ville, och då kom han rätt.

-2/-

Eid

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Tillvinna sig kärlek.

Tillvinna sig kärlek.

Om man tog en gadd från
en levande orm, stack den i ett äpple och gav åt en
person, såsom åt upp det, kunde man tillvinna sig den
människans kärlek.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

Förgöra kreatur.

Niklas hette en undantags-
gubbe, som bodde hos oss i 30 år, och han var allt en smula
trollkunnig. En gång kom han i ovänskap med sin gårdsman
Nils. Han ville, att Nils skulle hjälpa honom att köra, men
Nils hade inte tid just den dan. "Det ska du ha gott av!"
sa Niklas och efter en stund lå se ena oxen för Nils, och det
stod ej att få upp honom varken med lock eller pock. Först
fram på kvällen då man hämtat Niklas och han läst och "putt-
lat" en stund vid oxen, reste dennes sig upp och var då full-
komligt frisk.

En annan gång blev han osams med
sin gubbe och hotade att hämnas innan året var gånget. Det
gjorde han också, ty vi fick sätta till den allra bästa kon
innan året var slut

Förgöra kreatur.

- 23 -

Erd

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

Stjälra kraften från grannen.

Om man skärtorsdagsmorgon , in-
nan solen ännu gått opp, gick ned på grannens gödselhög,
tog en näve färsk gödsel där och kastade ovanför dörren på
sin egen lagård samt lät det sitta där och torka, kunde man
dragakraften från grannens lagård till sin egen.

Stjälra kraft
från grannen.

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Dödingaben.

Ville man plåga en ovän eller fiende, kunde man ta ett dödingaben på kyrkogården och då säga ifrån, att man endast ville låna det. Benet skulle sedan hängas i en bäck, som rann åt norr, så blev den person, som åsyftades, orolig och plågad.

Dödingaben.

-25-

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Ere

2353

Naglar och hår.

De gamle menade, att man ej fick klippa naglar och hår på torsdagar och söndagar. Det som man klippte bort, skulle man noga akta sig för att kasta ut, utan det skulle brännas. Om en fågel fick fatt på en hårtuss och byggde bo därav, fick ägaren till håret huvudvärk.

Naglar och hår.

- 26 -

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

1

Om pengar.

Hittade pengar förde otur med sig och om man drömde om pengar fick man också förargelse.

Mot sjukdomar offrades i offerkällor. På Hulleviks ägor finns en offerkälla, som kallas **Skire** källa, och där var det vanligt, att folk offrade pengar för att bli kvitt från sjukdomar.

Gamla girigbukar, som inte ville bli av med sina pengar, brukade gräva ner dem i jorden. Så berättade de om en gammal gubbe, som var mycket rik men inte ville, att släktingarna skulle komma åt hans pengar, att han grävde ner dem, och när sedan folk frågade, vad han hade sin han hade sitt guld, svarade han blott: "Under tre granar på en rot." De fick aldrig reda på dem.

På marknader och resor brukade mången förvara sina pengar i strumpan.

Om pengar.

Offer.

Gömdaskatter.

Smiltun

- 27 -

Mynt. Ole Rensander

7.

Albo Id

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Mistelas sin

1929

Stål, svavel och en päng mot bergtagning.

När en kvinna fått ett barn, fick hon ej gå ut utan att ha stål, svavel och en päng på sig, ty då kunde hon bli bergtagen. Samma saker skulle även barnet ha på sig. Först när hon "gått i körke" fick hon upphöra med dessa försiktighetsmått.

Stål mot trolldom.

Stål mot trolldom.

När en ko hade kalvat, skulle hon alltid gå över ståloch eldglöd första gången hon gick ut. Första gången hon mjölkades skulle det ligga stål i botten på mjölkbyttan, och man gav ej gärna bort mjök, utan att först sticka en knivsudd ner i den och lägga dit salt, ty annars kunde illasinnade människor förgöra kon.

När det fanns vargar i Mistelås socken

Mina föräldrar talade om, att det i deras ungdom fanns gott om vargar här i socknen och i trakterna runtomkring. Far föddes 1807 och mor 1811, så det var ett stycke in på 1800-talet. De bodde då i Sandvik på andra sidan sjön.

En gång kom en gammal snäll gubbe, morfar till Nils Johan i Hullevik, springande till min far med mössan i handen och i bara strumpelästen. "Jaså, du Petter," sa han, Vargen har tagit alla mina getter, och jag tänkte varna dej, men nu ser jag det är för sent. Alla dina getter ligga också döda!" Det var på vintern och det var två "tassar", som varit framme. De gick över hela Tagels gods och varenda "goodsare" fick släppa till getter, får och kalvar. De rasade alldeles vilt den gången, en getskock på 20 stycken bet de ihjäl och lät dem sedan ligga. Karlarna var ju ute med vargnät, men vargarna lyckades alltid klara sig.

En annan gång när de var i farten, tog de tre bockar i Sandvik, en kalv i Gäddarp och ett föl i Villarp. Grisarna rörde de däremot aldrig, om det nu var för att de skrek och förde ett sånt väsen, när tassarna kom,

2353

Som 20-årig flicka gick mor en dag i lagårn och sysslade, då hon fick höra ett ilsket hundskall ute från gården. Hon såg ut och fick då se getterna komma löpande, eftersatta av två tassar och efter dem hunden. Mor efter dem. Strax bredvid en gårdsgård nappade vargarna en get och hoppade med den över gårdsgårn. Mor såg, hur de slet sönder henne så tarmarna runno ut, då de släpade henne in i skogen. Mor vågade inte springa efter, förrän hon fått fatt på ett tillhygge. Det tog henne inte mer än fem minuter att leta reda på en stör, men när hon då kom till det ställe, där vargarna hållit måltid, såg hon bara lite blod och hornen ligga där, men vargarna voro borta. Den gången voro de svultna.

Förr i världen vattnades kreaturen inte inne i lagårn, utan då gick man leda ut dem till en källa, som kunde ligga bra långt borta. En söndag på vintern, då vår dräng höll på att vattna djuren, kom två vargar och tog en stut och släpade i väg med den långt ut på sjön, där de åto så mycket de orkade, och läto resten ligga.

Ja, det var rent förskräckligt vad tassarna foro fram. Många havande kvinnor fördärvades, så man därigenom att vargarna revo ut dem och likaså på kor.

Men de kunde även vara mera beskedliga. En gång då mor gick i köket och stökade, såg hon getterna springa för en varg. Men hur det var, bar det mot en gårdsgård, och

2353

där blev de stående. Men tassan rörde dem inte, utan satte sig ner ett stycke därifrån och slickade sig om tassarna. Mor stod ett stycke därifrån och hussade åt honom, men först efter en dryg timma reste han på sig och sprang därifrån, utan att skada getterna.

Man sa, att vargarna kom uppe från Lappland. Men så blev där missväxt ett år, och då lät de sända ut uppmaning och kungörelse, att om folk ville offra åt dem, säd och pengar, så skulle de laga, att vargarna aldrig kom hit. Det gjorde folk också här i trakten och även annorstädes, och sedan den stunden har här aldrig funnits några vargar. Jag har hört många gamla säga: "Det var då välsignat väl att vi offrade åt dem däruppe, så vi blev av med det där otyget!"

Lapparna hade sånt kommando med vargarna, sa man, att de blott behövde blåsa i ett horn, så kom de. Och de kunde mjölka vargarna och om man satte in sådan mjölk i en ugn, blev det pannkaka. Ja, så sa man, men om det är sant vet jag inte.

När träden och djuren kunde tala.

För menade man, att både träden och
djuren kunde tala.

Enen sade: "Hugger du mig
så sticker jag dig".

Aspen sade: "Hugger du mig
så skälver jag."

Alen sade: "Hugger du mig
så bloar jag".

Granens sade: "Hugger du mig
så kår jag."

Björken sade: "Hugg inte mig
utan syster min"

Fåret sade: "Kallar du mig söa,
får du kläder och föa.
Kallar du mig får,
får du aldrig nå't hår."

När träden och dju-
ren kunde tala.

Kon sade: "När du har mjölkat så drick
och slå resten på fötterna!"

Hästen sade: "När jag orkade bära karl'n över bäcken,
fick jag både havre och hö,
men nu får jag gå på fällan och skunka!"

Grisen sade: "Är du snåler mot mig,
blir jag snåler mot dig!"

Räven sade: "Rönnbären är sura, men hade min gamla mor
dem så åte hon ändå."

Duvan sade: "Du , du, sköt ut min stut i kärret!"

Lusen sade: "Om natten står jag brud,
om dagen är jag själv sjunde!"
(därmed antydde, hur fort de förökade sig)

2353

Grötrim.

Grötrim

För lång tid tillbaka var det vanligt att ha gröt på alla kalas och gillan. Man hade gröt med sig som förning i runda grötbyttor med lock. Dessa placerades på bordet och ur dem åt man direkt med träskedar. Mjölken användes sällan, men byttorna flyttades, så att alla skulle få känna, vem som hade haft med den bästa gröten. Därvid var det vanligt med grötrim. Jag minns någots stycken.

"Jag gör som den lille rötten,
jag äter tills jag kommer till botten!"

"Jag slår min arm i krok,
sen äter jag opp alltihop!"

"Denna gröten är kokter i en gryta
och inte i en al.
Här lever ingen människa utan förtal."

"Denna gröten är kokter i en gryta
och inte i en hätta.

Gud signe alla som hjälpt Ingrid att skätta!" (skäpta)

Vid dessa tillfällen passade man på att vara spydiga mot varandra,
varför rimmen kunde bli ganska dräpande och elaka.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

Gåtor.

Gåtor.

När vi hemma i mitt hem satt och
spann de långa vinterkvällarna och far var borta och körde,
brukade mor och vi systrar fördriva tiden med att berätta
sagor och gissa gåtor. Vi hade ingen sångröst någon av oss,
vilket däremot far hade. I sin ungdom brukade han sjunga på
gillan. En del gamla gåtor kommer jag ihåg.

"Sju sjungande tungor
i enukroppalöser skalle.

Vad är det?

(Svar: Sju fågelungar i ett bo,
som ligger i ett hästkra-
nium)

"Kringelter som ett ägg,
lång som en kyrkevagg"

Vad är det?

(Svar: Ett garnnystan)

"Vad är det som går och går
och aldrig kommer till dörren?"

(Svar: Klockan)

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

"En jungfru kan bära't i sin hand,
men tio karlar kan inte bära't på en stång."
Vad är det?

(Svar: Ett ägg)

"Vad är det, som går i vattnet
och inte blöter fötterna?"

(Svar: Kalven i kon)

"Min mor bar mig i en grön äng,
hon borttappade mig,
man upphittade mig,
så skar man halsen av mig,
så drog man själen ur mig.
Vad är det?"

(Svar: En fjäder, som en fågel tappar och
som man gör en skrivpenna av.)

"Vad är det, som gapar över vatten
och inte dricker?"

(Svar: Koskällan, när kon dricker.)

"Två grisar grå,
grymta när de få,
och tiga, när de inte få"
Vad är det?

(Svar: En hemkvarn!)

"Tjock ståndande
och slanket hängande
mellan två ludna bukar."

(Svar: Stången i en ärjekrok och de båda
tömsstjälkarna mellan två oxar, som
gå och draga)

"Vad är det, som hugger och hugger
och aldrig får ut nån spåna?"

(Svar: Klockan)

"Vad är det, som varken har kropp eller själ,
liv eller ande,
kan både tala och svara
och gå över vatten och lande?"

(Svar: Ett brev)

"Kroket och broket, underligt satt,
den som inte detta gissa kan,
kan inte sova i natt!"

(Svar: Regnbågen)

"Lille bolle stod på hölle, föll i golv.
Ingen man i detta land honom laga kan,
Vad är det?"

(Svar: Ett ägg.)

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

"Goddag jungfru min
ibland ting!
Herren låter fråga
om äpplet är funnet?"-
"Ja, äpplet är funnet
och borta igen,
och Herren haver tagit
sin stjärna igen!"-
"Vad var det?" sa han.
"Som du!" sade hon.
"Adjö!" sade han.
"Tack!" sade hon.

Förklaring: En herreman hade varit tillsammans med en jungfru.
Hon födde ett barn, som emellertid dog. En tid
därefter for han förbi hennes hus, och skickade
då sin dräng, att spörja om barnet, varvid ovan-
nämnda samtal utspann sig, mellan drängen och
jungfrun. Sagesmannen kallade det en sannsaga.

- 40 -

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Det var en fattig bonde, som inte kunde betala sin skatt. Han gick då till sin herre och talade om, att han inga pengar hade. Denne sa då: "Om du kan hitta på en gåta så svår, att jag inte kan gissa den, ska du slippa att betala skatten." Bonden gick med det beskedet, men efter en tid kom han tillbaka och framställde följande gåta för herremannen: "Jag mötte ett möte med tolv läppar och åtta fötter, tre gumpar och en stjärt. Detta är min årsskatt värt!"

Det kunde herremannen inte gissa och bonden slapp betala skatt. Lösningen på gåtan var: Bonden hade mött två flickor, som redo på en märr.

- 41 -

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

"Svarte Sven kom till mig om natt.
Han bad, och jag nekade,
han stack, och jag "tekade".(kliade)
Vad är det?

Svar: loppan.

Småland

Kubbs län

Nittelås sn

1929.

-42-

Uppst. Olle Lervander

J:a

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

Den bergtagna kvinnan.

Den bergtagna kvinnan.

En kvinna, som nyss hade fått barn men ännu ej blivit kyrkotagen, tvättade en gång kläder åt sig och barnet i en bäck. På kvällen när hon kommit hem behövde hon gå ut, men sen kom hon aldrig mer tillbaka och ingen visste, varthän hon tagit vägen. Mannen letade många dagar efter sin hustru, men hon var och förblev försvunnen. Någon tid därefter gifte mannen om sig. På kvällen bröllopsdagen hörde alla gästerna en röst ute i förstun och den sade:

Röckla!

Se Acc. nr 2676:16-23
2884:7-14

"Giv mig ditt strumpeband

utav din goda hand

så blir jag löst utur de ondas band!"

Mannen hörde den också, men han vågade och ville ej villfara dess begäran. Sedan hörde man aldrig något från hustrun, ty det var hon, som sökte komma ur de ondas våld.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

Åtgärder vid barndop.

När ett barn döptes, skulle det ha en slant i handen, för att i framtiden få gott om pengar, vidare ost och bröd, som sedan skulle givas åt en hund, så skulle barnet få gott läkekött.

När man kom hem från kyrkan, borde man lägga barnet någonstans högt uppe, på ett skåp eller dyl. ty då skulle det få lätt för att klättra.

Efter dopet brukade fadren ta barnet från gudmor och ge det åt sin hustru, men innan hon tog emot det, brukade mannen få lova att ge hustrun någonting, en klädning eller liknande.

Åtgärder vid barn-
dop.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

Lysning och lysningsgåvor.

Lysning och lys-
ningsgåvor.

Det var inte ovanligt, att man anlidade en böneman, som pratade vid de unga och deras föräldrar och gjorde upp ett parti. Men förr hade föräldrarna mycket mer att säga till om än nu, och ofta måste de unga gifta sig mot sin vilja. När de unga voro överens, skulle de fara till prästen och ta ut "ljussedel", och då skulle hennes far, eller om han var död, för mynadaren vara med. Innan prästen skrev ut lysningssedel, fick de unga läsa varsitt stycke inntill ur psalmboken eller någon annan bok. Vid det tillfället skulle man ha med sig gåvor till prästen. En smörtrilling och 6 till 7 alnar skjortlärfv var det vanliga. Lysning borde tagas ut i ny för att det skulle bli lyckligt. Första lysnings-söndagen var det vanligen gille i hennes hem, andra söndagen i hans och tredje söndagen skulle de båda unga gemensamt besöka en främmande kyrka. Vid lysningsgillet skulle karlens föräldrar och syskon ha någon gåva av flickan. En skjorta åt svärfar och ett linne åt svärmor, var de stående presenterna och sen kunde det vara ett västatyg, en klut, ett förkläde, en schal, en psalmbok o.s.v. Däremot var det inte vanligt, att karlen gav hennes föräldrar något, Sins- emellan brukade de dock utbyta gåvor.

-45-

J. l.

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Tigga ihop säd till bröllop.

Tigga ihop säd till
bröllop.

Om det var någon fattig, som skulle gifta sig, brukade han fara omkring i byarna och tigga säd. Han lejde då en häst och en karl, som kunde prata bra. Säden blev ju mycket blandad och av olika kvalité men sedan den kastats, gick det bra att använda den till utsäde.

Sjukdom.

En gång då min svärmor gick och räfsade, blev hon alldeles lam i kroppen och händerna, så att hon ej kunde ge sitt barn di, Hon hade nämligen fått ett barn för ett par veckor sedan och hade ännu ej "gått i körke". Svärfar gick då till Anni Götte och sa: "Min kvinna är borttagen i hela kroppen och jag vet inte vad jag ska göra." "Gack du hem," sa Anni, hon blir snart bra och skall gå med dej till kyrkan och nattvarden ännu många år. Hon har råkat ut för en utsändning i luften, eftersom hon gått ut utan stål och svavel fastän hon ej "gått i körke". Och så fick han något, som svärmor skulle binda över bröstet, men vad det var, minns jag inte. Gumman blev i alla fall bra och dog inte förrän 1888.

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Folkmedicin

J. L.

(47-56)

-47-

77

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Folkmedicin.

Gulsot botades, om man tog och skrapade bort gult, som brukar finnas på gamla väggar, och tog in.

Hade ett barn matleda, skulle man skrapa med fingret i svinabyttan och ge det in.

Ryggskott botades, om man lyfte ett gammalt hus.

Vårtor försvann, om man tog nio ärter och kastade i gårdsbrunnen, samt lagade att man kom under tak, innan ärtorna nått bottnen.

Tandvärk brukade man läsa bort. Vi hade hos oss en undantagsgubbe, som hette Wicklas, och han kunde läsa bort tandvärk, trodde han. Han tog några halmstrå, förde dem fram och tillbaka vid munnen och läste och "pluttrade på". Sedan skulle den sjuke spotta på dem och så kastades de på elden.

Folkmedicin.

Gulsot.

Matleda.

Ryggskott.

2351

LUNDS UNIVERSITETIS
FOLKMINNESARKIV

Kikhosta.

Om en pojk hade kikhosta, skulle man gå till en kvinna, som hade sin mors namn, och låta henne droppa tre droppar vatten genom sin vigselring och ge barnet. Var det däremot en flicka, skulle en karl, som hade sin fars namn, utföra samma handling, så blev barnet botat.

Ett annat medel mot kikhosta var märrmjölk.

Kikhosta.

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIVFallandesjukan.

Fallandesjukan var en tråkig sjukdom. Om modern under havandeskapet såg slakt eller eljest blev skräm, kunde barnet få sjukdomen. Det fanns många medel mot den. Ett var det, att modern, om hon misstänkte något, tog det nyfödda barnet, lade det på golvet och trampade på det, under det hon sa: "Kan jag inte mer, så skall jag bota dig för den farliga fallandesjukan!". Det skulle hjälpa.

Själv blev jag skräm en gång under den kritiska tiden. Vi hade haft sån otur med kreatur och fått "sätta te" inte mindre än 14 kalvar och 11 grisar. Då fick min man det rådet av en gubbe, att jag skulle hugga huvudet av en sjuk kalv på tröskeln till lagårn. Jag ville inte, men var tvungen. Kreaturen blev bra, men jag var rädd för barnet. Då rådde mig min svärmor, att linda barnet, så fort det föddes, i ett tygstycke och sedan bränna upp det. Jag gjorde så, men barnet dog vid ett års ålder, annars vet jag inte hur det hade gått.

Fallandesjukan.

- 50 -

Jif

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Medel mot ögonsjukdom.

Medel mot ögonsjuk-
dom.

Det var en flicka, som hade ont i ögonen , och hon fick det rådet, att hon skulle torka sig i ögonen med duken som låg på altaret i en kyrka, men det skulle ske före soluppgången. Hennes mor var också med henne i kyrkan på julmorgonen innan ottan, men jag tror inte att det hjälpte.

- 51 -

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

J. L.

Medel mot skärvan.

Om en person råkade trampa på en
orm kunde skärvan botas med den sko, han då hade på sig. Det
var bara att slå vatten i den och låta barnet dricka.

Medel mot skärvan.

- 58 -

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

J. J.

Skärvan.

Skärvan fick ett barn, om en person, som inte var anständig, såg det ligga naket. Det botades, om man tog ett plagg, som tillhörde den personen, och svepte barnet i. Jag har själv botat ett barn på så sätt.

Skärvan.

J:J

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Medel mot förstoppning.

Om en karlaperson led av förstoppning ansågs det vara bra att tå in blod från en hynda, och var det en kvinna, som var sjuk, skulle det vara blod från en hund. Farmor talade om att hennes svärfar brukade använda det medlet, och att det alltid hjälpte.

Medel mot förstoppning

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Likhy.

En havande kvinna borde ej gå nära en dödsbädd, ty då kunde barnet få likhy. Men om hon tvingades att närvara vid en dödsbädd, borde hon ha en röd näsduk och torka sig med, och på så sätt kunde hon skydda barnet.

Likaså borde en havande kvinna avhålla sig från att se ned i en grav, ty annars fick barnet skärvan.

Likhy.

Skärvan.

- 55 -

J. J.

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Låta lik ta med sig sjukdomar.

Låta lik ta med
sig sjukdomar.

När en människa dog, var det vanligt,
att sjuka personer kommo, och bad att få vidröra liket. De
placerade då likets hand på det sjuka stället och bad: "Tag
med dig min sjukdom åt graven!" Det trodde man skulle hjäl-
pa.

- 56 -

J. J.

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

"Onda bettet"

"Onda bettet".

"Onda bettet" ser ut som ett hästtagel, det brukar finnas i vatten, och var mycket vanligare förr än nu. Min mor blev biten och hon fick en förskräcklig värk i 18 veckors tid. Man menade, att det botades, om man virade en lapp om den finger man hade ont i (man fick det vanligen i fingrarna) och lät en person, som haft onda bettet men blivit botad, bita tre gånger i fingret. Då skulle den spricka.

- 57 -

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Jig.

Drängen som ville hälsa på liket.

Farrar talade om, att när han tjänade i Skaf-
arp, var där ett ungt fästefolk och av dem dog flickan. Drängar-
na satte upp ett halvstop brännvin, att drängen inte skulle våga
sticka in handen genom fönstret, där flickan stod lik, och ta
henne i handen. Drängen menade, att det vågade han och en
kväll öppnade han fönstret, men så långt han stack in handen,
så långt svartnade den och det blev aldrig bra.

2353

Begravning. Förr förekom aldrig blommor vid begravning, utan förningen utgjordes uteslutande av mat, bröd, pannkakor, fåarkött och sötost. Om ett litet barn dog skulle dock gudmor ge barnet en papperskrans, som tillverkades av därlsärskilt skickliga personer. Det var olika kransar för pojkar och flickor, dels en enkel, rund krans, och dels en försedd med båge. Priset på kransarna var 67 öre eller en krona. Kransen sattes fast på kistan, men den följde ej med ner i graven, utan innan kistan sänktes ned, var det alltid någon, som gick fram och tog bort kransen. Den fördes sedan med hem och gömdes av föräldrarna som ett minne efter det döda barnet.

Begravning.

2353

Begravning.

Vid begravningar brukar man sätta opp små granbuskar på båda sidor av vägen, dels utanför sorgehuset, dels under vägen utanför gårdar, där det bor släkt och vänner, som på detta sätt vilja hedra den döde. Vidare strör man ut granris, ofta i olika figurer, t. ex. begynnelsebokstäverna i den dödes namn. När min far dog, gjorde vi bokstäverna P J S av hackat granris. Han hette nämligen Petter Jans-son. När min syster begravdes, hade man i byn lagt två rader av hackat granris, en på vardera sidan av vägen.

Begravning.

Snickar
Mistela's

- 60 -

Ulla Persson
1929

Tig

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Begravning.

Gravar, som inte sköttes och ansade, brukade man förr schakta om för att sen använda platsen till nya lik. Min gubbe var med en gång, och han sa, att det var rent ynkligt att se alla benen. Där var käkaben med och utan tänder och skallar med hår på och bitar av kistan, och det lades allt i en gemensam grav. Men dessutom hittade de en hel del, som den döde fått med sig i kistan, bl. a. flaskor med brännvin i, ty förr skedde det ofta, att man skickade med liket både brännvinsflaskan och tobakspungen.

Begravning.

-61-

Fig.

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Kvinnan, som inte kunde dö.

Farmor talade om, att det en gång var en gunna, som låg döende men inte rädde med att dö. "Hur skall jag kunna dö," sa hon "jag har sju barn, som jag skulle framfött men som jag förhindrat, och nu stå sju andar omkring min bädd, och alla be ont för mig." Först sedan de hämtat prästen och han talat och bett med henne, kunde hon sluta.

Kvinnan, som inte kunde dö.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

Kreaturen inne i stugan.

Kreaturen inne i stugan.

När mina föräldrar på 1830- eller 40-talet flyttade till Sandvik, hade folket, som bott där före dem, haft kreaturen inne i stugan. I ett hörn stod en gris, i ett annat en kalv och i det tredje ett får. Dessa stodo bundna, men fåran hade lamm, och de fingo fritt gå omkring i stugan. Under sängen hade hönsen sin plats. Det senare kunde man allt få se på många platser.

Imåland
Mistelis sv.

- 63 -

uppt. Ole Linder
1929.

Mia

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

(Julbröd vid vårarbetet.

Julbröd vid vårar-
betet.

Vid julen brukade mor alltid lägga undan ett bröd och ett stycke julost, och det bars sedan på våren ut till den som "vårade". Han åt därav och delade även med sig åt dragaren, hos oss en ko.

- 64 -

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Mid.

2353

Sed efter slutad kornskörd.

Sed efter slutad
kornskörd.

När man hade skurit sista kornet, skulle
man ta några strå, vira tillsammans och sätta ned i jorden,
Sedan skulle man kasta skäran bakåt över huvudet. Om den då
satte sig i marken och stod, skulle man leva det året, men
om den blev liggande, skulle man dö innan året gått.

Sinland
M. L. L.
M. L. L.
år 1929

- 65 -

Jagt Olof Linder

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

Tröskning.

Min mor talade om, att i Jonsbro gick man upp kl. 2 och 3 på morgonen och tröskade till dagningen. Under dagen sysslade man sedan med annat arbete. I ett hörn av logen lades då tre stemar, en i botten och två på sidorna, och på denna härd brändes tjärved. Det var den belysning man hade.

Var det en stor loge, lade man ut två rader neker med axen vända in åt mot varandra, 6 till 8 neker i varje rad. Därefter tröskades med slaga. Efter en stund vändes säden, så att det, som legat underst kom överst, men axen alltjämt vända inåt. När det var färdigtröskat, ristades halmen med händerna eller med en "klynna", buntades samman i en "buka" eller kärve och lades å sido. Säden risslades så i stora säll och kastades med skyffel samt lades i bingar.

Innan säden maldes, ugntorkades den alltid. Efter varje bak var det vanligt att stoppa ugnen full med säd.

Tröskning.

66-70.

Julius
N:a

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

-66-

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Ma

2353

Julfirande.

Långt före jul började förberedelserna för högtidens firande. Det slaktades, bryggdes, stöptes ljus, bakades m.m. Mor brukade alltid baka en 20,30 brödkakor att ge bort åt fattiga, som vid jultiden brukade gå omkring och tigga. Till julen brukade hon baka tre sorters bröd: av vårråg, av råg och havre tillsammans samt av siktemjöl. Dricka bryggde hon på en skäppa malt, och det gav 26 liter dricka.

Dagarna före jul skulle det fejas och göras fint i stugan. Såpa fanns inte på den tiden (i min barn- och ungdom), utan golvet skurades med tillhjälp av sand, vatten och en stor "birkekast" och torkades med "môs", som hämtades i skogen, varpå det beströddes med hackat granris eller nappat enris.

Till julafton skulle om möjligt allt arbete med tröskning och dyl. vara undanstökat, och jula-veden huggen. Det skulle vara torr, fin granved, som sprakade bra, och den lades inte på spiselhällen utan den skulle stå och brinna. På julaftons förmiddag, innan vi doppade i grytan, skulle stugan prydas. På väggarna sattes s.k. julapapper, som sparades från år till år och voro försedda med bilder, före-

Julfirande.

2353

ställande Betlehems stjärna och herdarna, krubban och barnet, de tre vise männen och andra bibliska motiv. I taket spikades juladuken opp. Det var en stor vit linneduk, som i mitten pryddes med den grannaste kluten en hade, och i spikarna hängdes äpplen. En annan prydnad var julkronan, vanligen av råghalm och smyckad med färgade ulltappar, pappersbitar och dyl. Lisa i Wret brukade göra takkronor av "stickespeter", som hon stack i ärtor, uppmjuknade i vatten. Kronorna hängdes sedan i ett hästtagel och svängde av och an för minsta pust.

Till varje jul tog man fram det s.k. äpplaträet, Äpplaträet en träställning, som skulle efterbilda ett verkligt träd. Från en mittribba (stammen) utgingo mindre ribbor (grenarna) vinkelrätt åt åt två sidor och kortare, ju längre upp på stammen de sutto. På grenarna funnos små stift, på vilka äpplen trädde. I toppen satt vanligen tre äpplen, på första grenparet sex, tre på vardera sidan om stammen, på det följande åtta, och på det understa grenparet tio äpplen, fem på vardera sidan om stammen. Äpplaträet spikades fast vid fönsterposten, så att det syntes ut.

I fönstret ställdes även ~~de~~ ^{ljusstakar} till julen stöpta talgljus på lut mot fönsterbågen, och där fick de stå till 20-dag Knut. Ljusstakar fanns det av olika slag. Ganska vanliga voro stakar av hjorthorn för tre ljus. Det ansågs vara bra att

2353

skrapa från hornet och ta in mot giktvärk.

Kl.12 skulle arbetet på gården vara slut och då skulle djuren vattnas, för skedde inte det tidigt, blev man inte i tid färdig med grödan följande år. Samtidigt togs gödslen ut och täcktes gödselhögen med hackat granris, för att det skulle vara fint och snyggt. Under juldagarna skulle det inte "mörkas" varken i stall eller lagård.

Kl.1 doppade vi i grytan. Därvid förekom det rikligt med sovel, som lades upp på stora, svarvade och "utkruserade" träfat och då bjöds även på julasupen.

Efter dopp i grytan skulle alla tvätta och klä om sig och så skulle kreaturen ha kvällfoder, då de vanligen fick smaka både julbrödet och juldrickan.

Den mat, som bjöds på julaftonen, var både riklig och kraftig. Det var bröd och smör, lutfisk, gula ärter och fläsk, kött, korv, sylta och pannkaka. Efter meraftonen brukade vi allasitta runt det stora bordet i stugan, och var och en av oss fick läsa ett stycke högt ur bibeln och så sjöng far julsalmer för oss.

Det var ganska vanligt, att folket i byn gick omkring och såg, hur grannen hade det, men man gick

UNIVERSITET
FOLK
FORSKNING

- 69 -

Asst. Sec. War.

2353

Rev. H. Johnson
Michigan

På julaftonen tog man tydor av vad som skulle ske under det kommande året. Så kunde man t.ex. blåsa ut julljuset, som vanligen tändes kl. 6 och sedan brann hela natten igenom, och om då röken gick mot dörren, betydde det, att någon skulle flytta eller dö under året. Detsamma antydes, om man på julmorgonen fann tydliga fotsteg i askan och de voro riktade mot dörren. En del människor hade en särskild förmåga att just julkvällen se, vad som skulle tilldraga sig och kunde så förutsäga sjukdom, dödsfall, eldsvåda m.m. När vi som nygifta hade flyttat in på vårt nya ställe, var det en gubbe, som förutsa, att där innan årets slut skulle bli både barn och lik i stugan. Jag fick också mycket riktigt ett barn, och det dog före årets utgång.

Liksom julljuset så skulle även julbrasan brinna hela natten. Tidigt på jultorgonen for vi till julottan, och när den väl var slut, gällde det att komma hem i en faslig fart, ty den som först kom hem, fick först inbärgat. Därför kunde man få se både unga och gamla springa eller åka från kyrkan allt vad tygen höll, för ingen ville bli sist.

Så har jag nog hört talas om, att de döda skulle fira sin julotta i kyrkan före de levande och att det då inte var nådigt för en levande att komma dit, men hur det är med den saken vet jag inte.

- 70 -

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

Juldagen skulle vi det första vi gjorde bita i ett äpple, varför minns jag inte nu. Den dan skulle hönsen ha hampfrön, och man menade, att lika många frön de åto, lika många ägg skulle de värpa under året.

Annandag jul skulle alla barnen ha frukost på sängen.

Dagen efter trettondeda'n kallades Farängla-da'n, och då fick man inte spinna, för då blev fåren yra.

Smaland
Fol. 116
Sn. 116
Ug. 1929

-8/-

1:6

2353

Ug. 1929

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Bar. av 1929

Långfredagssed.

Långfredagssed.

På långa fredag bad sig grytan om
om fritt, så man förr i världen. Då skulle man ej koka
något utan då brukade man äta stinnkakor, som tilllaga-
des av vassle och kornmjöl. Det var nämligen vanligt att
ysta skära torsdag, och då fick man vassle.

Sm.
Mistela's

- 24 -
Olle Lewander

OL

N. L.

2353

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

Påsk.

På påskdagens morgon dansar solen i glädje över Frälsarens uppståndelse. Men den snurrar inte runt utan den hoppar upp och ner, och det är ingen lögn utan klarar sanning, för de har jag sett inte en utan många, många gånger. Det är inte omedelbart när den gårtupp utan när den varit uppe en 5, 10 minuter. När barnen var små, ville de, att jag skulle väcka dem på påskmorgonen, så de fick se solen dansa, och det gjorde jag ofta. Man kan se det var som helst, både inne och ute, men det sker endast på påskdagsmorgonen.

Påsk.

-73-

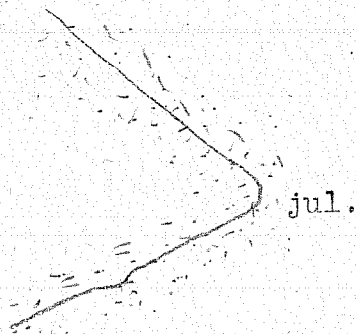
P. a

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

Anders Petter i Skaftarp brukade
läsa på "vinterbrötan" (vintergatan), hurudant vädret skulle
bli. "Vinterbrötan" bildar liksom en "klynna" på himlen och
i själva "klynnan" är julen. På det ena henet kan man se,
hurudan väderleken blir före jul, på det andra hurudan den
blir efter jul.

Teckning av sagesmannen över "vinterbrötan":

73-75.

Väderlek och Väderleks-
märken

P. a

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

- 74 -

2353

Pia

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Förr fanns det en dag, som kallades "hete stenen".
Om den brukade de gamle säga: "När hete stenen kommer i sjön, bli
sjöarna inte roliga att gå på!"

- 75 -

P. a

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2359

Sådant vädret var på de 40 martyrernas dag,
(den 8 mars enligt gamla almanackan) sådant skulle det bli 40
dagar framåt.

Imo.
Habo Ed
Nisteläns för
1929

- 76 -

Leif O. Levander
Ber. T. Johansson, Nisteläns

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Tro och sed knuten till djur.

Om man ser en torbagge ligga på ryggen och vänder den om, får man sju synder förlåtna.

Fannemannen guldpyttak (nyckel- "Guldpytta" piga) skulle man sätta den på sin hand och säga: "Guldpytta, guldpytta flyg, i morgon blir det vackert väder!"

När vi som barn sprang och le- "Snigel" tade efter korna på kvällen och fick se en snigel, sa vi alltid: "Snigel, snigel snälle, var är min ko i kvälle?"

Då skulle det gå lättare att hitta korna hade man sagt oss.

När ugglan skrek om kvällarna "Ugglan" blev det snart antingen "barsel eller joröl" (dop eller begravning)

När skatorna komma fram till hus "Skatan" husen och "kvaddra" (skratta), kommer det främmande.

Tro och sed knuten
till olika djur.
Torbagge.

-77-

P. 6

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Om spindeln hade man följande ramsa:

"Spinn, spinn dottern min,
i morgon kommer friarna din,
byxelös och skjortelös,
ändan hänger ute."

- 78 -

P. L.

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Medel mot sorkar.

När man hade tvättat et lik, skulle tvätt-
vattnet slås på sorkhögar, så försvunno sorkarna.

Medel mot sor-
kar.

-79-

P. 6

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Försiktighetsåtgärd.

Man skulle noga akta sig för att svedja råttor, ty annars åte rättorna upp så mycket kläder man hade. Det var en en bonde, som "swojde" en rätta, och han fick så mycket råttor i huset, så han blev av med allt vad han hade.

Försiktighets-
åtgärd mot råttor.

- 80 -

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

P. 6

Inlämnad
Allbo hd
Mistela's br
1929.

Uppst. Olli Levanter
Ker. Kajsa Johansson
född 1851 i Mistela's 2353

Den bergtagna fåran.

En gång hände det, att en fåra kom bort för mina föräldrar, och det fanns ingen möjlighet att få den tillbaka, hur mycket vi än letade. Då gick mor till Stina i Karshult för att få hjälp. "I behöven inte leta efter den", sa Stina, "Fåran är bergtagen, men säj till din karl, att han hugger en yxa i fårakätten i stockens längdriktning, så kommer fåran tillbaka av sig själv". Far gjorde så, och en kväll stod fåran mycket riktigt i kätten, utan att vi visste, hur den kommit dit.

Den bergtagna fåran.

Im.
Aubos här.
Mistelas br.
1929

Upp. Olle Levander - 81 -
Ker. T. Johansson
född: Mistelas

P. E.

2353

Den egendomliga björken vid Sandvik.

För över 50 år sen stod det en egendomligt formad björk öster om åkern vid Sandviks lagård, åt ledet till. På stammen ett stycke ovanför ~~ledet~~ fanns det tre stora hugg, och de syntes mycket tydligt. Om deras tillkomst berättade de gamle: En gång skulle en karl hugga ned björken, men när han hade huggt tre gånger hörde han en röst, som sa: "Hugger du mig får du fö'antingen en tosing eller en kryppling!" Då blev mannen förskräckt och vågade ej hugga ned den. Min far tordes inte heller röra den. För en 50,60 år sen blåste den emellertid ner under en häftig storm. Men far ville inte använda den utan högg av kvistarna och brände upp alltsammans på stället. Inte en kvist fick vi ta hem

2353

Skirs källa.

Skirs källa

Skirs källa heter en gammal offerkälla på Hulleviks marker i Mistelås socken. Där har folk sedan lång tid tillbaka offrat pengar, var- efter de druckit av källans vatten och även tvättat sig däri för att bli kvitt sjukdom och elände. Brödvid käl- lan skall det ligga två kittlar fulla med pengar nedgräv- da. En gång hade Hulleviks-borna dragit ut för att gräva upp de där kittlarna, men bäst som de höllo på, sågo de alla husen uppe i byn stå i ljusan låga. Då kastade de sina redskap och sprungo hem, men då var allt som det skulle och av eldsvåda syntes inte ett spår. Sen den da- gen har man aldrig vågat gräva efter skatten.

Småland
Motala by Allbo hd
sept. 1919

- 83 -

Uppr. Olof Andersson
Per Engel Kajsa Johansson P. J.

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Den stora solförmörkelsen 1851.

Den stora solförmörkel-
sen 1851.

1851 var det en total solförmörkelse. Prästen uppmanades i sin predikan söndagen innan folk att inte se upp mot himlen, ty det var skadligt. Ville de ändå se solen, skulle de ta fat, fyllda med vatten och sätta på marken, så att solen speglade sig i det, och så följa solförmörkelsens förlopp i vattenfatet. Det gjorde man också. När hela solen var försvunnen, blev det kolmörkt. Kreaturen, som voro ute i markerna, trodde att de försenat sig och gingo hem. Men det började ljusna så fort en liten skära av solskivan visade sig.

- 84 -

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

P.-f

2353

Eldkvasten på Rymmen.

Min mor talade om, att en gång
när hon skulle ro över sjön, såg hon ett ljus, stort som en
kvast, komma mot sig. Hon rodde och rodde allt vad hon orkade
men eldkvasten kom allt närmare. Slutligen lyckades hon komma in i
i en vik, och där försvann kvasten. Men efteråt blev hon väl-igt
digt medtagen.

Eldkvasten på Rymmen.

Husförhör.

Varje år i oktober månad var det husförhör i de olika rotarna, för oss på Tagels herrgård hos gamle baron Rappe. Han var alltid själv närvarande och lika så prästen i Slätthög. Därvid fick alla läsa innantill ur bibeln, varjämte ungdomen förhöordes i katekesen. När jag var åtta år gammal, var jag för första gången med på ett husförhör. Då kunde jag katekesen till Den senare tavlan, året därpå till 3:e artikeln och följande år hela katekesen jämte kort religionshistoria, hustavlan, syndabekännelsen, morgon-, afton- och bordsböner, morgon- och aftonpsalm, de sju konung Davids botpsalmer, Laurelii spörsmål och S. Athanasii Symbolum. "Kan du verkligen hela katekesen?" frågade Bark, som då var präst i Mistelås. "Ja-a," svarade jag en smula försagt. Då var han illmarig, Barken, och frågade mig på Erinnran för Skol-lärare, som står först i boken, och det hade jag inte läst på, men Anna Stina, syster min, stod bredvid, och hon kunde det och började läsa det utantill. Men då sa Barken: "Jag gjorde dig orätt, det här hör egentligen inte till katekesen."

Efter varje husförhör fick vi gå in i köket och få mat. Åt var och en delades det ut en fjärdedels kaka bröd med smör, ost och pannkaka på.

Husförhör.

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

För en 50 eller 60 år sen lagades all mat Inredning och bo-
inne i stugan, och där fanns även bakugnen. Golvet gjordes hag.
av ohyvlade, illa sågade bräder och täcktes ej av mattor.
Men på söndagarna när folket kom från kyrkan och till högtiderna, skulle där strös hackat granris eller nappat enris. Väggarna voro av stockar, som voro omålade. Tapeter förekom ej, men till jul brukade man fästa upp s.k. julpapper med bibliska motiv. På ena väggen, vid spisen och under ett fönster, stod en säng, som kallades hystol. Den skulle alltid vara uppbäddad med de finaste och bästa sängkläder huset ägde. Vid samma vägg men i andra ändan av stugan stod en annan säng, som användes i vardagslag. (Hystolen kom till användning blott när man hade främmande) Den var, liksom hystolen väggfast. På dess bottenbräder lades halm och ovanpå den ett s.k. bosstäcke, en vävnad tjock som våra trasmattor men gjord av vita trasor, annars vävd på samma manér som dessa. Där ovanpå låg sedan lakan och täcke eller vanligare fällar. Bolstervar förekom ej. Runtom sängen brukade man hänga "sängkappor", som fästades i taket vid en smal list. Dessutom förekom sängskåp. De räckte från sänggaveln och till taket.

- 87 -

File

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

Servisen.

För i världen hade man inte så vidlyftig servis som i våra dagar. Man satte t.ex. in två stora träfat, ett med mjölgröt och ett med mjölk, och ur dessa åt hela familjen med var sin träsked, som efter måltiden lades ner i en låda under bordet, ofta utan att diskas. Vid festliga tillfällen lades sovlet upp på svarvade, "utkruserade" träfat, försedda med fot. Förningen till kalas och gillan, vilken i min barndom vanligen utgjordes av gröt, förde man med sig i grötbyttor, ofta vackert målade och utsirade. Som dryckeskärl användes tennstop, som fick gå laget runt, och sötosten lades upp på tennfat.

Servisen.

-88-

T. 6

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Ugnsspjäll.

Ugnsspjället utgjordes på många ställen av en lucka, som stängdes utifrån. På ett håll använde man blott en träplatta med ett skaft och omvirad med en trase, och denna sköt man innifrån upp i pipan.

Ugnsspjäll.

-89-

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

U. E.

2353

Yrjö Olof Rosander

ber. av T. Johansson

Mistilä

Jäst vid bak.

Jäst vid bak.

Vid jultiden när man bryggde tog man alltid vara på den jäst, som avsatte sig i botten på karet och av denna bakades små kakor med ett hål i mitten. De träd- des upp på ett snöre och användes som jäst vid bakning. Dagen före skulle de läggas i vatten, då de upplöstes och sedan rördes detta in i degen.

-90-

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

U. b

2359

Midsommarjäst.

Midsommarjäst.

Midsommarda'n innan solen gick
opp skulle man gå ut tigade och fastande, ta ett vitt klä-
de och bre ut på marken och samla opp daggen i det. Om det
inte blev tillräckligt fuktigt fick man doppa det en smula
i vatten från en källa. Sen skulle man gå in, vrida ur det
våta i en kopp och blanda mjöl däri samt låta det stå ett
par dagar, då det började pösa och jäsa. Denna jäst sparedes
sedan och användes vid bak ända till jul, då man gjorde
drickajäst av jästen, som var kvar efter bryggningen. Jag
har själv provat och gjort midsommarjäst och vet att det
går förträffligt.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

Ystegille.

Ystegille.

När man förr skulle ysta, brukade man anordna ystegille. Då samlades byns gummor hemma hos varandra på överenskommen dag. "Passar det sej att komma hem till mej och ysta i morgon?" kunde en gumma fråga. På bestämd tid kommo då gummorna och hade med sig en spann mjölk var. Denna slogs i en stor kittel, och sen skulle det först bjudas på kaffe och mycket kakor. Sedan uppvärmdes mjölken och ystades med ostlöpe. När den stått en stund, östes vasslen bort och osten lades med händerna i en handduk, som placerades i en korg. Sedan klämdes den och kramades tills vasslen runnit bort, varefter ostarna lades i en torr handduk och saltades på ytan, för att inte mögla. En annan dag samlades man hos en annan gumma och så gick det hela laget runt.

Ostlöpe gjorde man av "vänstern" i kalvens mage. Osten i den togs bort och lades i ett fat och sen tillsattes grädde, och stundom brännvin och kummin. Detta fick stå ett dygn, varefter det syddes in i det väl rengjorda skinnet, samt torkades och kunde sen användas många gånger.

- 92 -

U. J.

2353 LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Förgjord smörkärning.

Förgjord smörkär-
ning.

Året 1862 hade vi så gott om mjölk och grädde, men det var alldeles omöjligt att kunna kärna smör. Mor kunde ta kärnan full med grädde och hålla på en hel dag och arbeta, men grädden bara pöste, och det blev inte mer smör av 'et, än jag kan ta i handen. Då talte hon om det för en gumma, Rydmans svärmor förresten, och hon sa: "Det skall väl gå och hjälpa. Du ska bara ta och tvätta kärnan väl. Lagg sen ett sticke kors i botten och krut ovanpå och tänd eld, men lägg en handduk över kärnan, så att röken stannar i den." Se! Skad du tvätta kärnan ren!" Moragjordens så, och då gick det bra att kärna. De ville påstå, att det var en, som bodde i närheten, som kunde få hur mycket smör som helst av en liten mjölkslick, men hur det var med det vet jag inte närmare, om det nu hade med vår otur med smör att göra.

Mistela's, Sm.

- 93 -

U: g

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Lämplig tid för slakt.

Lämplig tid för slakt.

Enligt gamla almanackan var oktober slaktmånaden. Det upprätthöll man emellertid inte så noga. Däremot var man mån om att slakta i ny, ty då skulle köttet räcka längre. Slaktade man däremot i ne krymte det samman fortare.

-94-

U. i.

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Förbud mot spinning.

I påskveckan och på far-
ängladan (dan efter trettondan) fick ingen spinna, ty
då blev fåren yra under året. Vi hade en gång en kvin-
na inneboende hos oss, och hon spann på farängladan.
Frampå våren fick vi ett lamm, som var huvudyrt och ba-
ra snurrade runt. Inte vet jag hur det kom sig, men att
det hade nåt samband med spinningen är väl troligt.

Förbud mot spinning.

-95-

U. h.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2353

Vävning.

Vävning.

Förr menade man, att första inslaget
i en väv skulle vara ett halmstrå eller ett linnebast,
(av lind) för att ingen skulle kunna förgöra väven.
När den sedan var färdig, borde en mansperson klippa ner
den, men vad det skulle va bra för, har jag glömt.

-96-

U. 96

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Hur man sprängde sten förr i världen.

Hur man sprängde
sten förr i världen

Min farmor berättadeMin farmor berättade, hur hon som
nygift fick gå och bära ved åt sin svärfar och lägga
runt omkring stora stenar ute på åkern. Gubben satte
sedan eld på veden, och när stenarna voro riktigt glöd-
heta, slog han kallt vatten på dem, då de sprack sönder
i flera bitar.

Acc.nr. 2353

Ingrid Kajsa Johansson

Född i Mistelås 1851.

Nuvarande vistelseort:Mistelås.

Huvudsakligaste vistelseort:Mistelås.

2353

Upptecknat

av

Olle Levander

sommaren 1929.

97

Register.

	sid.
Jättekast.....	1
Spånakärningen i Sjuhults Norregårds hage.....	2
När lbäckahästen ville bjuda barnen på ridtur.....	3
Ormar	4
Maran	5
Dödsvarsel	6
Byggnadsvarsel.....	7
Våd:Ljus och nödrop på sjön Rymmen	8
Hur man bar sig åt,när hästen ej ville gå.....	9
Kristallskådning:se sin tillkommandes bild i vattenglas ..	10
Spådomskonst: Gumman,som kunde förutsäga,vad som komme att ske.	11
Kärningen som kunde se i det fördolda	12
Hur Stina i Karshult fick sin vishet	13
Barn med övernaturliga egenskaper:söndags- och torsdags- barn, barn med segerhuva.....	14
När Crusander drev ut Skam ur sin kammare	15
Skolgång i Mistelås socken för c:a 70 år sen.....	16
Jordälven.....	19
Vilsegång och medel däremot	20
Tillvinna sig kärlek	21

Förgöra kreatur	22
Stjåla kraften från grannen	23
Dödingaben: plåga en fiende.....	24
Naglar och hår	25
Om pengar:hittade pengar,offer,gömda skatter o.s.v.	26
Stål,svavel och en päng mot bergtagning.....	27
Stål mot trolldom	28
När det fanns vargar i Mistelås socken.....	29
När träden och djuren kunde tala.....	32
Grötrim	34
Gåtor	35
Den bergtagna kvinnan	42
Åtgärder vid barndop	43
Lysning och lysningsgåvor.....	44
Tigga ihop säd till bröllop	45
Sjukdom:Barnsängskvinnan som råkade ut för en "utsändning"....	46
<u>Folkmedicin:</u>	
Medel mot gulsot,matleda,ryggskott vårtor,tandvärk.	47
Medel mot kikhosta	48
Medel mot fallandesjuka	49
Medel mot ögonsjukdom.....	50
Medel mot skärvan.....	51
Medel mot förstoppning.....	53
Likhy.....	54
Låta lik ta med sig sjukdomar	55
"Onda bettet"	56
Drängen som ville hälsa på liket.....	57
Begravning:minneskransar vid barnbegravningar,granar utefter vä- gen,figurer av hackat granris;omschaktning av kyrkogården....	58-60
Kvinnan,som inte kunde dö.....	61
Kreaturen inne i stugan.....	62
Julbröd vid vårarbete.....	63
Sed efter slutad kornskörd.....	64

2353

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

sid.

99

Tröskning.....	65
Julen och julfirandet	66-70
Påsk:solens dans påsmorgonen.....	72
Långfredagsse.....	71
Väderlek och väderleksmärken	73-75
Tro och sed knuten till olika djur:torbagge,"gullpytta",snigel, uggla,skata.....	76
Medel mot sorkar.....	78
Försiktighetsåtgärd mot råttor.....	79
Den bergtagna fåran	80
Den egendomliga björken vid Sandvik	81
Skirs källa (offerkälla).....	82
Den stora solförmörkelsen 1851	83
Eldkvasten på Rymmen.....	84
Husförhör	85
Inredning och bohag i stugan	86
Servisen	87
Ugnsspjäll	88
Jäst vid bak.....	89
Midsommarjäst.....	90
Ystegille	91
Förgjörd smörkärning	92
Lämplig tid för slakt	93
Förbud mot spinning	94
Vävning	95
Hur man sprängde sten förr i världen	96